

תקציר

המחקר הנוכחי מביא קול מן השוליים של חוויית הורות חדשה - ההורה המגדלת במשפחה לסבית משולבת, שנמצאת בהצלחה בין שני סוגי משפחות 'חדשות' – משפחות משולבות ומשפחות לסביות. המחקר מבקש להאיר את המורכבות וההזדמנות שבחוויה ההורית של נשים שמגדלות ילדים אשר קיבלו לחייהן כחלק מההתהוותה של זוגיותן, ולעמוד על התהליכים דרכם הן מבנות את זהותן כהורות מגדלות לסביות - כיצד הן תופסות, ממשיגות ומאפיינות את הזהות ההורית שלהן? מהם הקשיים והאתגרים העומדים בפניהן? מהם יחסי הגומלין ביניהן לבין האם הביולוגית, המשפחה המורחבת והסביבה החברתית?

הזהות ההורית של ההורה המגדלת מורכבת יותר מזאת של הורה במשפחה לסבית ראשונית מחד, ומורכבת יותר מהזהות ההורית של הורה מגדל במשפחה הטרוסקסואלית מאידך (Lynch, 2004), ויחד עם זאת אינה זוכה להכרה חברתית (Hall & Kitson, 2000, Van Dam, 2004 ; Lynch, 2004). צבר בן-יהושע וצבר (2012) הציגו רק לאחרונה מחקר חלוצי שעוסק במשפחות משולבות בישראל, על משפחות לסביות נערכו מעט מחקרים בישראל (אור, 2000 ; לבני, 2004 ; טריגר, 2006 ; פרסר, 2006 ; אפרת, 2007 ; Ben-Ari & Efrat, 2002 ; Ben-Ari & Livni, 2006), על המפגש בין שתייהן לא נערך ולו מחקר אחד.

המחקר הנוכחי מעוצב על-בסיס הפרדיגמה האיכותנית-קונסטרוקטיביסטית, ומתוך תפיסה של חקירת התופעה כיישות שלמה, וכפי שהיא מובנת על ידי מי שהן חלק ממנה, כלומר, צמוד ככל האפשר לחוויות של הנשים המשתתפות במחקר (Patton, 1980; Denzin, 1995; Simons, 1996; Guba & Lincoln, 1996). בנוסף, המחקר מבוסס על התפיסה הפמיניסטית לפיה מחקר איכותני ובפרט ראיונות המתמקדים בשפה, בפרשנויות, בתיאורים, ובמשמעויות עשויים להסיר את הערפל השורר על תנאי החיים של נשים (Reinharz, 1992) ולייצר פוטנציאל של שינוי (DeVault, 1990; Stanley & Wise, 1990). מתוך תפיסה זו, ערכתי ראיונות עומק מובנים למחצה עם 23 נשים שהן הורות מגדלות במשפחות לסביות משולבות. הנשים שונות זו מזו בגיל (27-44), במשך הזוגיות (2-12 שנים), במספר הילדים/ות (1-4) וברמת האחריות והמעורבות בחיי הילדים/ות. מבלי שכוון לכך מראש, התארגן המדגם כך שכל הנשים ממוקמות במעמד הביניים, משכילות ועוסקות במקצועות חופשיים.

ממצאי המחקר מציגים תפקיד הורי שמתאפיין בהעדר שם, הגדרה ותפקיד. העדר ההגדרות מתבטא גם בהעדר זכויות וסמכויות, וחוסר בטקסים, נורמות וציפיות, שהיו יכולים לסייע להורה המגדלת ולמשפחה הלסבית המשולבת. אל מול כל אלה מתקיימת מציאות משפחתית של חובות ומחויבויות ומציאות חברתית של חוסר הכרה וחוסר קבלה. ההורות המגדלות נדרשות לעצב זהות הורית מתוך ההיעדר ועל דרך השלילה כאשר הן מוקפות שומרי סף חברתיים שמסמנים מה הן לא, ולמרות זאת רואות בכך הזדמנות לעיצוב זהות הורית חדשה וחיונית.

לטענתי, המבנים התיאורטיים והמעשיים 'אמא' ו'אבא' מציעים מענה חלקי בלבד להורות המגדלות, כמו גם למגוון רחב של 'טיפוסי' הורות/ים חדשים שנוצרים במשפחות חדשות. זוהי תופעה חברתית שהולכת ומתרחבת ואיתה גם הצורך של הורות/ים ליצור זהויות ותפיסות הוריות חדשות. המחקר מדגים תהליך של עיצוב זהות הורית חדשה, ומציע שלוש תפיסות שעומדות בבסיס החשיבה על הורות חדשות:

הנקודה השלישית - גישה זו, כהגדרה ואף אסטרטגיה, מציעה תפיסה הורית שמבטאת מחויבות גמישה והיברידית. המשתתפות במחקר מציעות מרחב חדש שבו מעוצבת הזהות ההורית שלהן, ויכול להיתפס כ"מרחב שלישי" (Bhabha, 1994b) אמביוולנטי ולא יציב, במרחב הזה נוצרת הורות היברידית שמאתגרת את השיח על משפחה והורות בישראל.

משפחות רב-הוריות והורות משלימה - המשפחה הלסבית המשולבת מציעה מודל משפחתי שעשוי לפצות על החוסרים במערכות קהילתיות תומכות שנוצרו עם התפתחותה של המשפחה הפוסט-מודרנית ועם נסיגת החברה המסורתית. באמצעות ריבוי הורים נוצרת הקלה באחריות ותפקוד הורי טוב יותר כאשר ליותר הורים יש יותר מיומנויות ויכולות.

הורות מבחירה - המשתתפות במחקר הנוכחי מדגישות את מרכיב הבחירה בהורות, הבחירה מכניסה להורות ממד של רצון או פריבילגיה, ונותנת הצדקה לקשיים ולמורכבויות ביומיום. שלושת המאפיינים שתוארו להלן מצביעים על האפשרות, וחשוב מכך, הצורך, של הורות והורים חדשים בזהויות הוריות חדשות ובמודלים הוריים חדשים שמשוחררים מהבינאריות, מהנוקשות והמטענים הרגשיים של אמא-אבא.

הדגש על הצורך בשם ובהגדרת תפקיד שעומדים בפני עצמם (ולא ביחס לאבא/אמא) נובע מהסיבות הבאות: התפקידים ההוריים החדשים הם לרוב **בנוסף** לאמא-אבא כך שיש צורך מהותי בזהות הורית נוספת/שלישית ובעלת מאפיינים שונים; מבחינה **פסיכולוגית-מוטיבציונית**, המשתתפות במחקר מעדיפות להיות הורה 'שלמה' על פני אמא 'מסויגת' (חצי אמא, כמו אמא וכד'), היות ההורית הנוספת צריכה להתפתח מתוך תפיסה חיובית ועצמאית; **הכרה חברתית** - יחד עם המורכבות והקשיים, המשתתפות במחקר מתייחסות להעדר הכרה חברתית כמרכיב משמעותי ביותר. מתן שם עשוי ליצור את ההכרה החברתית החסרה; **שינוי חברתי** - מתן שם לזהות ההורית הנוספת יאפשר להורים שמבצעים תפקידי אמא-אבא להשתחרר מהנוקשות, הקיבעוונות והמטענים הרגשיים שמלווים את המושגים הללו, ולפתוח הזדמנויות לתפיסות תפקיד גמישות יותר.

המחקר הנוכחי מציע סדרת מאפיינים לשם הנדרש, שיוצגו בועדת שעה של האקדמיה ללשון העברית במהלך החודשים אפריל-יוני 2013, והם: לשקף את התפיסות ההוריות החדשות - היברידיות, הורות משלימה ובחירה בהורות; להתבסס על צליל שמכיל רגש, קל ונעים להגייה; עומד בפני עצמו, שונה ומובחן מאמא-אבא.

במישור החינוכי והטיפול עלה הצורך באנשי/נשות מקצוע שיכירו את המאפיינים של המשפחה הלסבית המשולבת. המחקר עשוי לסייע ללמידה של אנשי מקצוע את הנושא, וכן ניתן לסכם מן המחקר שורה של המלצות שיסייעו להורות מגדלות נוספות ולנשות מקצוע, ביניהן: הדרגתיות בבניית מערכת היחסים המשפחתית; חשיבות תיאום הציפיות בתחילת הזוגיות; חשיבותה המתעצמת של תקשורת במשפחה מחוסרת נורמות וטקסים חברתיים; קבלת הסמכות האימהית ואיזון בין סמכות ואחריות של ההורה המגדלת; התפיסה של 'לקיחת הורות' לעומת 'קבלת הורות'; תפיסת התפקיד ה'כיפי'; והצבת האפשרות 'לא להיכנס לזה'. גורמים מקדמי הורות שנמצאו: טיב מערכת היחסים עם הילדים, גיל ומגדר הילדים, ילדים נוספים משותפים, בית משותף, דמיון חיצוני בין הילדים לבין האם המגדלת, ולא פחות חשוב – מזל.